

in 273: ljudski ogenj = tuji. V Kostelu še danes v istem pomenu. — Str. 256: mi je pomuznila = mi je pomignila. Hlapci so se pomuzovali Domnu (218). — Str. 260: o vezniku *an* ali *van* naj dodam še to, da je v Kostelu še v rabi, v krški dolini pa ga še nisem slišal. — Str. 270: Špilkin Jožek. O tem je povedala žena Jurčičevega brata Antona: »Iz Ljubljane je Jože nekoč prišel peš domov. Ves razgret se je ulegel pod oreh pred vežo, čeprav so ga domači svarili, da se bo prehladil. Jože ni poslušal, marveč se je le pogovarjal s Špilkinim Jožkom, ki je delal irhaste hlače bratu Antonu. Tedaj reče Jože krojaču: »Ti, Jožek! Jaz pišem eno povest in bi rad še tebe noter postavil s pravim imenom. Ali mi dovoliš?« — »E, vrag, za en frakelj šnopca mi daj, pa naredi, kar češ!« odvrne krojač. Tako se je zgodilo, da se Špilkin Jožek, dolgonogi umetnik s šivanko, prikaže v 19. poglavju Domna. To je moralo biti v poletju 1864, ker je Domen istega leta izšel v Slov. Glasniku. Vse kaže, da je Špilkin Jožek risan po resničnem vzoru. — Str. I, 272; II, 15, 17: za palce zvezanega = za prste zvezanega. V krški dolini še dandanes pravijo palci namesto prsti. — Str. 274: »da bi hoteli hoditi v njegovo hišo ves teden za njeno dušo sedmimo moliti«. Ta navada je že opuščena in namesto tega dajejo za mašo »namesto molitev na domu«. — Str. 277: počenča z malho bolj na ramo = si popravi, vzdigne malho. — Kako je Samson razčrhnal čeljusti levu, beremo v Knjigi sodnikov XIV, 5—6. — Str. 280: primuzal = prikimal.

Jože Gregorič

TRI ČEŠKE KNJIGE¹

Lani 5. maja je obhajal sedemdesetletnico rojstva Frank Wollman, slovstveni teoretik in zgodovinar, profesor slovanskih literatur in vodja katedre rusistike in literarne vede na univerzi v Brnu. V njegovo počastitev je brnska filozofska fakulteta izdala impozanten zbornik razprav z raznih področij slovanske vede (skoraj 700 strani v foliu). Prav je, da se vsaj zdaj spomnimo svojega prijatelja in velikega češkega slavista, ki smo mu dolžni zahvalo za njegovo delo in naklonjenost tudi slovenski slavisti. Kot učenec prof. Polívkye je v prvih znanstvenih delih raziskoval ljudsko književnost, ki jo je tudi pozneje vedno vključeval v posamezne slovanske literature. Iz folkloristike si je utrl pot v primerjalno obravnavanje slovanskih slovstev sploh. Ker je spočetka sam ustvarjal drame, si je kmalu odprl vrata v študij slovanske dramatike in gledališča. Njegova knjiga *Slovinské drama* je nepogrešljiv del slovenske literarnozgodovinske znanosti, osnova za vsako nadaljnje razglabljanje o naši dramatik in gledališču. Enaki sta knjigi o srbskohrvatski in bolgarski drami in sintetično delo o dramatik slovanskega juga. Wollman je doslej med slavisti izoblikoval najbolj svojske teoretične metodološke osnove za slovansko komparativistiko. Zanj pojavi v slovanskih literaturah niso samo paralelni pojavi. Slovanske literature mu predstavljajo enoto in kot enota gredo v okvir svetovne književnosti. Naj je tudi ta enota notranje diferencirana, izpričuje vendar sorodnost razvoja in sorodnost vsebin in take posebnosti, ki so lastne samo njim. Svoj pogled na slovanske literature je podal v knjigi *Slovstvo Slovanov*, teoretično pa v vrsti razprav, knjig, polemik in študij. Primerjalna veda ljudske in umetne literature ima v njem pomembnega teoretika in metodologa. Pri delu je vsepovsod zelo, da ne rečem predvsem upošteval gradivo z južnoslovanskega področja. Dalje moremo šteti Wollmana tudi med člankarje, ki so s srcem gradili mostove med Čehi in Slovenci. Človek znanstvene bistrine združuje v sebi inspiracijo in intuitivnost umetnika.

V zborniku, izdanem v njegovo čast, je 55 razprav in člankov. Razdeljeni so v tri oddelke, ki predstavljajo troje Wollmanovih delovnih področij (slovanske literature, slovanska folklor, slovanska dramatika). Od Slovencev sodelujeta v zborniku dr. M. Boršnik z razpravo *Petr Bezruč* med Slovenci (povzetek v prvi letošnji števi. *Obzorij*) in dr. Vladimir Murko (v češčini) s spomini na potovanje z očetom za sledovi srbskohrvatske epske pesmi. Daleč največ sodelavcev je Čehov, tako da Nečehi predstavljajo le izjemo. Prispevki so različne vrednosti, nekateri prav skromni. Toda veliko število domačih sodelavcev priča, kako češka slavistika teži za tem, da omogoči znanstveni razvoj čim večjemu številu mladih ljudi. Mladim ljudem pa daje naloge, ki segajo tudi čez meje čeških dežel. Iz slovenske literarne preteklosti si je vzel temo J. Skalička, ki obravnava stike med Levstikom in Legom, Viktor Kudělka pa raz-

¹ Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, sborník prací, Praha 1958, str. 692. — Jiří Levý: České theorie překlada, Praha 1957, str. 948. — Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu, Praha 1957, 852.

iskuže Kollárov delež pri naši romantiki. Delno se slovenskega območja dotika M. B. Chleborád v članku, kjer razbira češke potopise o Jugoslaviji med zadnjima vojskama. Prispevki se skoraj brez izjeme dotikajo področij več slovanskih literatur in opozarjajo na veliko potrebo, da razmaknemo meje našega literarnozgodovinskega zanimanja in se ogledamo tudi po »sosedih«.

Druge knjiga, ki nas opozarja na doslej pri nas pozabljeno področje, je knjiga o čeških teorijah prevajanja. Slovenci imamo že več sintetičnih zgodovin našega slovstva, nimamo pa ne podrobne ne sistematične monografije prevajalstva. Levýjeva knjiga prinaša v ponatisu teoretične izjave češke strokovne literature o tej problematiki, zapiske prevajalcev o svojem delu, sodbe kritikov raznih časov o raznih prevedenih delih iz raznih narodov, jezikov in kultur, tehtajoče presojanje prevajalske teorije in prakse od srednjega veka do konca druge svetovne vojske. Videti je, kako je do posamezne svetovne veličine zavzel svoje stališče vsak češki literarni rod, slediti je, kako so prenosili tujih misli in tujih oblik ustvarjali svojevrstne odmeve v različnih literarnih stilnih obdobjih itd. Tako se zrcali v izjavah, člankih in ocenah ob prevodih kakor v prevodih samih odnos domače literarne smeri do prevedenega dela in prevajanega pisatelja. Svojski je odmev, ki ga izzove tuja ritmika, melodika in metrika v slovanskem jeziku. Odkriva se nam odnos med izvirnikom in bralcem prevoda, saj se je tu med njiju vrinila tretja oseba, prevajalec, ki ga pri literarnem delu, če ga beremo v izvirniku, sicer nimamo. Prevedeno delo je delo dveh, včasih sodobnikov, največkrat pa ljudi, ki sta si po koreninah, jeziku in času zelo oddaljena, da, tudi povsem tuja, zrasla iz povsem različnih duhovnih področij, kulturnih okoliščin, zemljepisnih širin in časovnih obdobj. Taka pisanost in prepletenost raznovrstnih činiteljev proži nadvse zanimiva vprašanja. Če pomislimo, da je prevajalstvo številčno najmočnejša sestavina našega, mislim slovenskega slovstva, potem moramo ob tem čutiti pomen, ki bi ga morali posvečati temu velikemu odseku naše ustvarjalnosti ali poustvarjalnosti. Razbrati bi bilo treba (a ne samo filološko) najpomembnejše naše prevode, pretehtati metodo, teorijo in prakso naših prevajalcev skozi stoletja, popisati usodo tujih del, kajpada predvsem velikih klasičnih pisateljev, pesnikov in dramatikov, v slovenskem kulturnem krogu, oceniti odmeve posameznih knjig ali celotnega opusa kakega pisatelja v pisanju naših ustvarjalcev itd. Že samo odgovor na vprašanje, kaj smo iz tujega prevzemali in kdaj, lahko bistveno osvetli naše kulturno, posebej slovstveno stanje nekega časa. Ali je bilo naše prevajanje sistematično ali sporadično in zakaj, ali so bili nagibi za osvajanje tujih del idejni, oblikovni, literarno stilni, estetski, snobistični, trgovski, dnevno nepreračunljivi ali smotrni, kakšen je bil vpliv na estetiko domačega ustvarjanja, ali so prevodi prinašali bogatenje ali so nasprotno povzročali hromitev naše ustvarjalnosti, kdaj smo osvajali tuje vrednote v soutripanju s časom in kdaj smo, »krivi dokaj zamud«, zaostajali: taka in številna druga vprašanja se nam bude, ko prebiramo bogato znanstveno knjigo prof. Levýja. Avtor namreč ni samo zbral dokumente o čeških prevajalskih teorijah od 1459 do 1944, temveč je ob tem napisal tudi celih 274 strani obsegačo monografično študijo o tem predmetu, sintetično delo o razvoju prevajalskih metod in teorij v češki literaturi. Knjigi je razen ob odbranih člankih, ki so z znanstveno vestnostjo komentirani, dodana še posebna bibliografija splošnejših študij, razprav in monografij o prevajalstvu v vseh glavnih evropskih jezikih, s posebnim poudarkom na češki, ki je seveda nadrobnejša. Pisatelj oziroma sestavljavec obravnavane knjige je profesor angleške in ameriške literature na univerzi v Olomucu, tudi sam prevajalec (Stendhala, moderne angleške poezije) in poznavalec vrste jezikov. Pred to obravnavano knjigo z monografijo o čeških teorijah prevajanja je objavil še številne manjše študije in razprave o vprašanjih prevodne teorije in prakse.

Knjigo »Izbor iz češke literature od začetkov do Husovega časa« je izdala praška akademija znanosti in predstavlja »prvi zvezek obsežnega dela, ki ima za nalogo pokazati in dokumentirati razvoj in bogastvo češkega slovstva od njegovih začetkov do prerodne dobe in hkrati s tem njegov nedvomni pomen v evropskem merilu« (824). Sedanja knjiga začenja pri staroslovenski književnosti Konstantina in Metodija in končuje na pragu velikih sprememb, ki sta jih prinesla Hus in njegova doba. Od slovenskega povsem različno politično življenje čeških pokrajin je seveda omogočilo tu povsem različno, drugačno kulturno delo in ustvarjalnost. Razvito plemstvo, izobražena duhovščina, bogati samostani, samostojno državno življenje s številnimi vzponi in upadi, razvito šolstvo, celó z univerzo proti koncu tega obdobja, ti in podobni činitelji so kajpada budili živo literarno dejavnost. V zgodovino češke književnosti šteje knjiga tudi staroslovensko in latinsko književnost

svojega sedanjega nacionalnega področja, češ da je bistveno to, komu je bila knjiga namenjena, ne pa v kakšnem jeziku je bila napisana. Na uvodnem mestu je najprej razprava, ki podaja opis, označitev in vrednotenje v tem zvezku priobčene literature. Po osnovnem pouku o starem češkem jeziku slede odlomki. Gradivo te obširne knjige v lepem tisku na boljšem papirju, kakor se sicer uporablja zdaj za literarna dela, je razdeljeno v tri velike oddelke. Prvo obdobje šteje knjiga do konca 13. stoletja. Češka ustvarjalnost se izživlja v staroslovenskem in latinskem jeziku. Drugo obdobje sega do štiridesetih let 14. stoletja. Tedaj se že ukorenini in razmahne književnost v češkem jeziku, v vezani in nevezani besedi. V duhu tedanje literarne ustvarjalnosti prevzema evropske motive in evropska dela pretaplja s svojim duhom in dopolnjuje iz svojega življenja. Tuje dobiva v že izbrušeni češki pesniški govorici domačo podobo. Srednjeveška viteška literatura dobiva izrazito domače, tipično češke poteze. Tretji oddelek obsega odlomke do leta 1400. Plemiška kultura se povzpne v evropski vrh, saj je to čas, ko je vladal Karel IV., ko je postala Praga glavno mesto velike evropske države z bohotnimi kulturnimi stiki, ko se je v Pragi utrdila univerza itd. V literaturi so se najnaprednejše misli uveljavile v drami in satiri, ki razkrivata poglede mestnega in vaškega človeka na naraščajoče razpoke v fevdalskem svetu. Proti koncu obdobja se je oblikovala močna češka proza, beletristična in poučna, najpomembnejša zaradi pobud nadaljnjemu razvoju češke književnosti. »Izbor...« skuša ustreči znanstvenim in popularizacijskim potrebam. Ta namen knjiga v celoti dosega. Pred vsakim odlomkom, ki ga prinaša knjiga, stoji njegova kratka, pa tudi daljša literarnozgodovinska karakteristika in ocena. Besedilo odlomkov je podano v izvorni jezikovni podobi (le odlomki, napisani izvorno v latinščini, so priobčeni v prevodu). Za tekstom sledi jezikovna in stvarna razlaga. Za večjimi časovno in vsebinsko enotnimi poglavji stoji bibliografija izdaj in najvažnejših znanstvenih razprav o priobčenih odlomkih. Vsa znanstvena kritičnost pa nikakor ne ustvarja strokovnjaškega dolgočasje. Knjigo spremljajo celostranske reprodukcije izvornih izbranih umetniških slik, inicialk, ilustracij in rokopisov. Podane so na brezlesnem papirju v črnem in barvnem tisku. Ne morem si kaj, da si ne bi kaj podobnega želel tudi za slovensko staro književnost. Ne bi bila odveč knjiga, v kateri bi lahko srečal brižinske spomenike, stiške in žičke pisce, Herbersteina, Piccolominija, Siferida, naše eksulante, mestne zaprisege, gorne bukve, zasebna pisma itd. Ta zapisek o treh čeških knjigah seveda ne more in noče biti kaj več ko informacija. A tudi taka informacija izpolnjuje svojo nalogo, če spodbuja k preišljevanju in primerjanju.

Viktor Smolej

Zapiski

SLOVENŠČINA NA SREDNJI ŠOLI PO LETU 1848

Pred šolsko reformo je utegnilo prinesiti nekaj kratkotrajnih ugodnejših sprememb v avstrijski šolski praksi leto 1848, ko so kot novost tu in tam profesorji ali bogoslovci brezplačno prevzeli pouk slovenščine. Tako sta v Celju poučevala slovenščino profesor Konšek, takrat še narodnjak in urednik Celjskih slovenskih novin, kasneje pa odpadnik, in profesor Lovrenc Hribar.

Leta 1849 je v zvezi s splošno reformo šolstva, to je z razdelitvijo na nižjo in višjo gimnazijo, z uvedbo mature in s spremembo učnega načrta v korist realnim predmetom, prvič v programu upoštevana materinščina kot predmet. Organizacijski načrt (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich, Wien 1849) odreja, da je materinščina brezpogojno obvezni predmet. Smoter pouka v višji (zanima nas predvsem višja gimnazija s poukom literarne zgodovine) naj bo spretnost in pravilnost v pismenem in ustnem izražanju, razširjanje miselnega obzora, zgodovinsko poglobljeno znanje jezika, zgodovinsko in estetsko poznavanje najvažnejših del domače književnosti ter iz teh del izvirajoča karakteristika pesniških oblik. Načrt še poudarja, da pouku materinščine nikakor ni smoter zgolj jezikovna izobrazba, ampak mora v povezavi z drugimi predmeti oblikovati duha in značaj. Če z literaturo v materinem jeziku — tako odreja — ni mogoče doseči tega